

300 éves a szászvári fatemplom

Szászvár hatalmas méretű középkori temploma a török hódoltság végére erősen romos állapotba került, ezért már nem volt alkalmas liturgikus célokra. Így 1724-ben ideiglenesen, a falu közepén a mai Szentháromság szobor, pontosabban oszlop mellett egy gerendavázis, zsindegyel fedett fatemplomot emeltek a hívek adományából és munkájával.

A legfontosabb autentikus forrásaink e templom és felszerelésének állapotáról a latinul íródott egyházlátogatási jegyzőkönyvek (a kánoni viziták), amelyek adatait még hasonló szempontú, a korabeli plébániákról szóló összeírásokkal is kiegészíthetjük. A kánoni látogatások során a pécsi káptalan kiküldött egy kanonokot, aki végigjárta a falvak templomait és tájékozódott, majd pedig összegezve egy jelentést írt. A vizitákban kitérnek a templomok állapotára, felszereltségére, a hívek számára és egyéb észrevételeket is rögzítenek.

A szászvári fatemplomról az első vizita 1729-ből való, amely szerint nem rendelkezett sekrestyével, északról és délről egy-egy bejárati ajtaja van. Mennyezete gerendás, kezdetleges falusi munka és egy függőleges, hatalmas faoszlop tartja a mestergerendát. Egy olajfestményű oltára a Szent Szűz Assumptióját (Mennybevételét) ábrázolja az angyalok és az apostolok kara között. Az oltár aljzata fából és tömör gerendarészekből állott. Van még egy hordozható oltára (portatile), továbbá egy fakereszt. Az aranyozott rézből való kelyhe már belül kopott, használhatatlan. Az Úrmutató (monstrancia) fából készült és régi, aranyozása, színei lekoptak már, a lunulája rézből volt. A „lunula” ('holdacska') a monstrancia alján egy félhold alakú tartó, amely a Krisztus testévé átváltoztatott ostyát

tartalmazza. Egy miseruha (casula) van a hozzávaló felszereléssel. A vizitátor egy piros, szakadozott körmeneti zászlót is leír ekkor, amelynek egyik oldalán a Szent Szűz a falubeliek egy csoportját oltalmazza, míg a másik felén Szent István felajánlja a koronát és a jogart Magyarország Nagyasszonyának. A templom kórusát gerendákból építették és deszkákkal egészítették ki, volt még egy szintén gerendán függő harangja is.¹

Az 1733-ból való vizita szerint e templom zsindegyel fedett, nincs belső díszítése és sekrestyéje. Annyi újdonsággal szolgál ez a leírás, hogy már megemlíti a kerítését. Az egyetlen oltára fölötti kép Szűz Mária Mennybevételét ábrázolja vászonra festve és Szűz Mária keretbe zárt képét is tartalmazza. /Ez vélhetően vagy alul, vagy fölül lehetett. Erre a forrás nem utal./ A templom pénztárából kapják a járadékot évente 7 Ft.-ot, amelyet gyertyákra és hasonló dolgokra igényelnek. Két miseruháról emlékeznek meg. A régebbi Radanay Mátyás (1687-1703) püspök adományából került ide. A templom két kelyhe közül az egyik a pécsi székesegyházból való, a másik pedig már használhatatlan. E vizita szerint a templom régi misekönyvvel rendelkezik.²

Az 1742-ből való egyházlátogatás már nagyon részletesen szól e fatemplom egyházi felszereléseiről, a liturgiához szükséges eszközeiről a papi öltözetet is ideértve. Melyek voltak ezek? Két rézkehely (calix), a hozzávaló tányérok (patena), amelyek már kopottabbak. Továbbá az oltár más díszítményeiről is szól a leírás. Ezek funkciója nagyjából ma is megmaradt a szertartások során, de némelyik latin kifejezés beazonosítása, értelmezése nem volt egy könnyű feladat. Lássuk hát ezeket! Két oltárterítő (mappa), hat asztalkendő, hosszúkás terítő (mantilium oblongum), továbbá még négy selyem szalag, vagy terítő (strophium sericea). Négy darab négyszögletű gyolcskendőről (corporale) is megemlékeznek, melyeket

a kehely alá helyeznek a szentmisén. Két „palla”-t említenek még, amely szintén a kehelyhez tartozó liturgikus felszerelés, egy olyan vászontakaró, amely a felajánlástól az áldoztatásig fedi le. Van továbbá hat kehelytörlő kendő (purificatorium) és nyolc kéztörlő kendő (manutergium).

Két színes és egy fekete miseruhát írnak le, utóbbi a temetésekhez volt használatos. Két miseinget (alba) és négy vállkendőt (humerale) regisztrálnak.

A körmeneti zászló egyik felén Szűz Mária képét ábrázolja, a másikon, pedig Szent István koronát kap a Szűzanya kezéből. Négy újabb és négy régebbi lámpát is felsorolnak, továbbá két körmenetekhez használatos csengettyűt (tintinabula). Hat darab „velum” van, ami egy selyemből készült stóla, amelyet a pap az Oltáriszentség hordozásakor és ünnepélyes szentségi áldáskor visel. Két erszény (bursa) volt még, amelyek feltehetően a perselyadományok tárolására szolgáltak.

A fenti liturgikus eszközökről megjegyzi a vizitátor, hogy mind tiszták és használatra alkalmasak. Rendelkezik még e templom egy misekönyvvel, egy szertartáskönyvvel és egy evangéliumos könyvvel. Az Eucharisztia szentséget tisztességesen és zárva tartják. Egyetlen komolyabb kritikát fogalmaznak meg e leírásban, hogy a keresztelő kutat javítani kell és zárva tartani. A szentmise nyáron 9, télen pedig 10 órakor kezdődik.³

1756 körül közel egy idősíkban két forrásunk is fennmaradt a fatemplom további történetéről.

Az egyik egy összeírás, amely szerint *„...a templom valóban régi, fából készült és az alatta lévő fapadló ma is jó és kényelmes állapotban van, mintha kint kopottabbak lennének. A többiben semmit nem kell javítani.”* A tisztességesen és megfelelően díszített bútorokban

minden szükséges kéznél van. Nyilván itt a liturgiához használatos felszerelésekről, tárgyakról lehet szó, amelyek sekrestye híján ezekben a bútorokban nyertek elhelyezést, tárolást. E leírás még a plébániaházról is megemlékezik. A parókia épülete szintén faszerkezetű, a pap elégedett annak a minőségével, amely jó és megfelelő állapotú.⁴

A 1756/57 évi vizita ugyan kissé rövidebb jellemzést nyújt a fatemplomunk kapcsán, viszont már jobban mutatja az elhasználódás jeleit is. A templom külsejét leírva azt közlik, hogy nem igényel más javítást, mint a falak külső bevakolását. A oltáráról megjegyzik, hogy *„...Szűz Mária festett ikonjából áll, egy hordozható oltár (portatile) fölött, amelyet már csupán addig lehet használni, amíg egy másikat nem szereznek be és nem engednek használatba venni”*. Amúgy a vizitátor az áldozás ünnepléséhez szükséges szentmisét tisztának találta.⁵

Az utolsó forrásunk e fatemplomról 1778-ból való, amely egy összeírás. Ekkorra már igen előrehaladott állapotban volt a jelenlegi barokk kőtemplom felépítése. Az összeíró kb. e század (18. sz.) harmincadik évében épültnek jellemzi a szászi fatemplomot, *„...de aki nem ismeri az egész szerkezete olyan mértékben leromlott, hogy már nem érdemli meg a megőrzést.”*⁶

Összegezve a szászvári fatemplom gerendavázis szerkezetű lehetett. Legalábbis a felépülése után 5 év múlva elkészülő vizita közlése erre enged következtetni. Igaz, hogy a későbbi leírások ilyen részletesen nem taglalják, viszont a már fent idézett 1756-os bevakolás ténye is ezt a koncepciót erősíti. Ez alapján úgy véljük, hogy a „fachwerk” német névvel inkább ismert építészeti módon, illetve stílusban épülhetett fel 1724-ben. Ennek az lényege, hogy a fő szerkezeti részek gerendákból készültek el, a falsíkot pedig a közjük falazott

vályog, vagy téglá alkotja. Maga a faváz viszont kívülről nem kapott borítást, látható maradt. A püspöki uradalom itteni falván, a korabeli Szászváron ekkor még nem dokumentálható téglavető, így tehát a vályog felhasználását sokkal valószínűbbnek tartjuk. (A püspöki téglavetőkről majd egy későbbi írásunkban fogunk megemlékezni.)

Szóval a rekonstrukciót ilyen „fachwerk-stílus”-ban képzeljük el. A koncepció makett formájában öltött testet, amely Wirth Zoltán úr keze munkáját dicséri. Ez a makett 2024 máj 26.-án Felföldi László püspök úr által lett megáldva a jelenlegi templomunk részleges külső és belső felújításának ünnepi szentmiséjén.

Patton Gábor

Jegyzetek:

- 1.Merényi Ferenc: Domsics Mátyás egyházlátogatása (canonica visitatio) Baranyában 1729-ben. Pécs 1939-31-32. p.
- 2.Conscriptio Ecclesiarum et Parochiarum Comitatus Baranyiensis et Comitatus Tolnensis Anno 1733. In: Seria Historiae Quinqueecclesiensis IX. A bevezető tanulmányt írta és a forrásokat közreadja: Gőzsy Zoltán. Pécs 2012-136-137. p.
- 3.Visitatio Canonica Dioecesis Quinqueecclesiensis 1738-1742 In: Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis V. A bevezető tanulmányt írta és a forrásokat közreadja: Gőzsy Zoltán és Varga Szabolcs. Pécs 2009-197-198. p.
- 4.Pécsi Egyházmegyei Levéltár (a továbbiakban: PEL rövidítéssel) Conscriptio parochiarum in districtu Transmontano 1756. PEL I.1.c_024 a-h_0085, 0086.
- 5.Visitatio canonica in comitatu Baranyensi 1756-1757. In: PEL_I.1.c_114_0020.
- 6.Conscriptio parochiarum 1778. PEL_I.1.c_0010.